ÎNSEMNĂTATEA CUNOAŞTERII LIMBII SLAVE VECHI PENTRU LIMBA ROMÎNĂ ŞI LIMBA RUSĂ

DE

I. PĂTRUŢ

Cei care urmăresc activitatea lingviştilor sovietici constată cu admiraţie numărul mare de studii apărute în ultimii trei ani, studii în care sînt tratate probleme de înalt interes ştiinţific, relevate sau sugerate de epocala lucrare a lui I. V. Stalin « Marxismul şi problemele lingvisticii ».

Şi la noi se constată o simţitoare înviorare în lingvistică, îndeosebi în ceea ce priveşte orientarea spre problemele de primă importanţă teoretică şi practică. O atenţie deosebită a început să se acorde problemelor legate de predarea limbilor în şcolile noastre de toate gradele.

În cele ce urmează voi încerca să arăt care este însemnătatea şi folosul cunoaşterii limbii slave vechi pentru studiul limbii romîne şi al limbi iruse şi, de asemenea, dacă actuala programă a facultăţilor de filologie — acelea care nu au o secţie specială de slavistică — corespunde cerinţelor viitorilor profesori şi cercetători în domeniul limbii romîne.

Studiul limbii slave vechi din programa secţiilor de limba romînă şi limba rusă ale facultăţilor de filologie, urmăreşte mai ales următoarele obiective:

La secţia de limba romînă, să fie un preţios ajutor pentru studiul influenţei slave asupra limbii romîne şi de asemenea să înlesnească învăţarea limbii ruse. La secţia de limba rusă, limba slavă veche este necesară pentru că ea « reprezintă o prefaţă la gramatica istorică a limbii ruse şi la istoria limbii literare ruse »[1].

★

Se ştie că influenţa slavă în limba romînă este foarte puternică, mai ales în lexic. Cuvintele de origine slavă, foarte numeroase, urmează, ca importanţă,

[1] K. V. Gorşkova, în « Cum vorbim », anul III, 1951, nr. 7—8, p. 23

BDD-A10223 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:24:48 UTC)

imediat după cele de origine latină, multe dintre ele făcînd parte din fondul principal, ca: *muncă, tovarăş, prieten, cinste, a iubi, drag, scump, a porni, a plăti, nevastă, plug, coasă, brazdă, snop, luncă, a rodi, grindă, sanie, gîscă, cocoş* etc. Nimeni nu se mai îndoieşte că studierea influenţei slave este absolut necesară pentru înţelegerea dezvoltării limbii romîne, pentru cunoaşterea adevăratei ei structuri.

★

Studiul influenţei slave din limba romînă are mai multe laturi care trebuie avute în vedere.

Se cere stabilirea limbii slave din care a venit o influenţă sau alta. Nu trebuie să ne mulţumim cu constatarea învechită, comodă şi vagă, că un cuvînt sau o formă oarecare este de origine slavă. Constatarea aceasta spune ceva, fără îndoială, însă nu destul. Trebuie precizat sau să se încerce a preciza: din care limbă slavă. Pentru aceasta însă e nevoie să cunoşti limbile slave cu care romîna a avut şi are legături mai intense: rusa, bulgara, ucraineana, sîrbocroata.

E necesar, de asemenea, să se stabilească vechimea influenţelor slave. Influenţa slavă s-a exercitat asupra limbii romîne de prin veacurile VII—VIII [1] şi continuă intens, mai ales din partea limbii ruse, în zilele noastre. Stabilirea vechimii nu se poate face, mai ales cînd e vorba de perioada de dinaintea primelor texte romîneşti, dar chiar şi după aceea, fără a cunoaşte evoluţia limbilor popoarelor slave cu care romînii au avut şi au legături. De altfel, stabilirea vechimii unei influenţe slave ajută cîteodată la precizarea limbii slave care a exercitat influenţa respectivă.

Studiul influenţei slave trebuie să mai ţină seama şi de alte două aspecte ale problemei. Elementele slave au intrat în limba romînă pe două căi; în urma contactului dintre graiurile romîneşti şi slave, ca urmare a convieţuirii îndelungate a romînilor şi slavilor şi, în al doilea rînd, ca urmare a întrebuinţării limbilor slave în cancelarii, în administraţie şi diplomaţia ţărilor romîneşti şi în biserica romînească.

Din cele spuse reiese, cred, clar necesitatea cunoaşterii limbilor slave, pentru a putea studia temeinic influenţa slavă din limba romînă sub toate aspectele ei, de pildă, pentru a putea şti dacă o influenţă oarecare e de origine rusă sau bulgară, de cînd datează, dacă este din graiul viu al slavilor sau din limba slavă întrebuinţată la romîni în treburile administrative ori bisericeşti.

Mai reiese din cele spuse că limbile slave trebuie studiate comparativ, căci numai aşa se poate stabili că un element slav a intrat în limba romînă dintr-o limbă slavă şi nu din alta.

---

[1] Vezi V. F. Şişmarev, în «Voprosî iazîkoznaniia», I, p. 91. Sînt, de pildă, cuvinte de origine slavă comune dialectelor dacoromîn, aromîn şi meglenoromîn, ca: *sută, a plăti, a porni, nevastă* etc. Acestea au pătruns în limba romînă înainte de separarea dialectelor, deci aproximativ înainte de veacul al X-lea.

BDD-A10223 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:24:48 UTC)

Ele trebuie studiate şi în mersul lor istoric, al evoluţiei lor, căci numai aşa se poate stabili timpul şi limba de cînd datează sau de unde a venit o anumită influenţă slavă în limba romînă.

Metoda de studiere a limbilor slave trebuie să fie cea comparativă istorică. Folosită cu grijă şi pricepere, urmărind studiile sovietice recente, tot mai numeroase, prin care i se înlătură «lipsurile ei grave», a căror existenţă a fost subliniată de I. V. Stalin [1], metoda comparativă istorică duce la rezultate mult mai sigure decît în trecut.

Studiind cu ajutorul metodei comparativ-istorice elementele comune din limbile slave, lingviştii au ajuns la concluzia că ele provin din acelaşi izvor, din aceeaşi limbă, limba pe care au vorbit-o cîndva toţi slavii, aşa numita *slavă comună* (rus. общеславянский язык) sau *limba-bază slavă comună* (общеславянский язык—основа). Rolul şi însemnătatea limbii slave comune pentru limbile slave sînt aceleaşi cu ale latinei populare pentru limbile romanice.

Limba slavă comună, a cărei unitate a durat pînă prin veacul al VI-lea e. n. [2] nu este cunoscută. Există însă texte slave scrise nu mult timp după perioada slavă comună. Într-a doua jumătate a veacului al IX-lea, fraţii Chiril şi Metodie, originari din Salonic, au început să traducă în limba slavă, din greceşte, texte pentru uz bisericesc. Textele traduse de Chiril şi Metodie şi ucenicii lor ni s-au păstrat în copii din veacul al X-lea şi al XI-lea. Limba în care sînt scrise aceste texte are la bază graiul vorbit pe atunci de slavii din jurul Salonicului, deci un grai bulgăresc-macedonean. Această limbă se numeşte *slavă veche* (rus. старославянский язык) [3]. Ea a fost întrebuinţată ca limbă bisericească la moravi, bulgari, sîrbi şi, după primirea creştinismului, în anul 988, la slavii din est.

Perioada limbii slave vechi durează pînă în veacul al XI-lea. De atunci încoace, limba slavă veche începe să se modifice, datorită influenţelor, mai ales de natură fonetică, din graiurile slave locale, ruse, bulgare sau sîrbeşti, adaptîndu-se deci specificului local. Astfel iau naştere limbile numite *slavone:* slavona *rusă*, la slavii de est, slavona *bulgară*, la bulgari, şi slavona *sîrbă*, la sîrbi. A existat şi o slavonă *cehă*, care nu prezintă însemnătate pentru limba romînă [4].

Influenţa slavă cea mai veche asupra limbii romîne poartă pecete bulgărească. Slavii, cu care romînii au avut cele mai vechi legături, vorbeau graiuri bulgăreşti [5]. Cuvinte ca *drag*, *scump*, *brazdă*, *prag*, *grindă*, *bivol* etc. sînt fără

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, 1953, p. 30.

[2] Vezi P. I. Cernîh, Gramatica istorică a limbii ruse. Moscova, 1952, p. 36.

[3] A mai fost numită şi *paleoslavă*, *veche bulgară*, *veche slavă (slavonă) bisericească* etc.

[4] Raportul dintre limbile slavone şi slava veche poate fi asemănat cu cel dintre felurile de rostire a limbii latine în bisericile catolice, în diferite ţări şi latina clasică: *in caelis* «în ceruri» se rosteşte în biserica din Italia *in celis*, în Germania *in ţelis*, în Franţa, s-a rostit, pînă acum vreo 2—5 ani, *in selis*.

[5] Vezi V. F. Şişmarev, în «Voprosî iazîkoznaniia», I, p. 91 şi urm.

BDD-A10223 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:24:48 UTC)

îndoială de origine bulgărească. Deci slava veche — care are la bază un grai bulgăresc — ne ajută să studiem elementele bulgăreşti ale limbii romîne, mai ales că textele slave vechi s-au scris şi copiat chiar în perioada celor mai vechi legături bulgaro-romîne (veacurile IX—XI).

Şi limbile slavone — rusă, cea mai importantă, bulgară şi sîrbă — au o mare însemnătate pentru limba romînă, fiindcă au fost întrebuinţate secole de-arîndul în biserica romînească. În una din aceste slavone s-au scris la noi mult timp texte bisericeşti, anale, etc.

În biserica romînească s-a întrebuinţat la început aproape numai slavona bulgară. În măsură redusă s-a folosit la noi şi slavona sîrbă. Din veacul al XVII-lea, din prima lui jumătate, de cînd în Rusia s-a început tipărirea unui mare număr de cărţi bisericeşti, care s-au răspîndit la popoarele slave ortodoxe şi la noi, slavona rusă s-a impus şi treptat a înlocuit în biserica romînească slavona bulgară şi sîrbă.

Din limbile slavone (mai ales rusă şi bulgară) întrebuinţate vreme îndelungată în biserica romînească, au intrat cuvinte ca *apostol*, *evanghelie*, *psaltire*, *blagoveştenie*, *a blagoslovi*, *odăjdii*, *jertfă*, *mucenic* etc.

Şi în cancelariile, în administraţia şi în diplomaţia Ţărilor Romîneşti, de la înfiinţarea lor, se întrebuinţa o limbă slavă: cu caracter rus în Moldova, bulgăresc, cu influenţe sîrbeşti, în Ţara Romînească. Limbile acestea sînt, în general, diferite de slavonele bisericeşti, fiind mai apropiate de graiurile slave vorbite. Totodată în documentele slave din Ţările Romîneşti apar o mulţime de elemente romîneşti, îndeosebi lexicale (ca *jude*, *portar*, *martor*, *pitar*, *aurar*, etc.), dar şi gramaticale. Limba acestor documente a fost numită diferit de către lingvişti şi istorici: cea din Ţara Romînească — limbă bulgară, medio-bulgară, medio-slavă în redacţie bulgară, slavonă-bulgară etc., cea din Moldova: limbă rusească, slavonă-rusă etc.

Din limba întrebuinţată în cancelariile Ţărilor Romîneşti au ajuns în limba romînă un număr destul de mare de cuvinte, ca *boier*, *clucer*, *cnez-cneaz*, *postelnic*, *stolnic*, *voievod*, *vornic*, *a iscăli* etc. Multe dintre ele au ieşit sau sînt pe cale de a ieşi din întrebuinţare.

★

Limba slavă veche are o deosebită însemnătate şi pentru studiul limbii ruse. Prin compararea limbii ruse cu slava veche se pot cunoaşte şi înţelege mai bine structura limbii ruse, legile ei interne de dezvoltare, conform celor spuse de Engels: « Conţinutul şi forma limbii proprii nu pot fi înţelese decît dacă se urmăreşte naşterea şi dezvoltarea ei treptată ceea ce nu este posibil fără a studia în primul rînd formele sale ieşite din uz şi în al doilea rînd limbile înrudite vii şi moarte »[1].

[1] F. Engels, Anti-Dühring. Ed. P.M.R., 1952, ed. a II-a p. 378.

BDD-A10223 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:24:48 UTC)

Dar importanța limbii slave vechi pentru studiul limbii ruse nu constă numai în aceasta. S-a spus mai sus că limba slavă veche a fost întrebuințată ca limbă bisericească în Rusia kieveană, după ce slavii de est, în anul 988, au primit creștinismul. După desființarea primului stat bulgar, în anul 1018, unii dintre preoții și cărturarii bulgari se refugiază la slavii de est și contribuie la întărirea activității religioase și culturale locale. Textele bisericești sau cu caracter religios se scriu și se copiază după modele slave vechi într-o limbă care din ce în ce mai mult se împregnează de influențe din limba vorbită a slavilor de est. Aceasta este slavona rusă, a cărei mare însemnătate pentru popoarele ortodoxe, inclusiv poporul romîn, am menționat-o mai sus.

Din slavona rusă au intrat în limba rusă literară un număr de elemente (și, în limba rusă veche, chiar construcții), care și astăzi se întrebuințează. Unele dintre ele, devenind cuvinte comune și-au pierdut caracterul de elemente străine, cu toate că aspectul fonetic arată originea lor neruseasc ă. Astfel sînt: время « vreme », враг « dușman », глава « șef », сладкий « dulce », среда « miercuri », храбрый « viteaz », член « membru », вождь « conducător », etc.

★

După ce am arătat, pe scurt, care sînt obiectivele principale în studiul influenței slave asupra limbii romîne și care sînt foloasele care pot fi trase în urma studierii limbii slave vechi, se desprinde concluzia că studiul limbii slave vechi este absolut necesar, însă nu este în măsură să satisfacă cerințele studierii influenței slave din limba romînă sub toate aspectele. Pentru aceasta este nevoie și de un curs, cît de sumar, de gramatică comparată a limbilor slave, care va putea fi urmărit și înțeles cu ajutorul cunoștințelor de limbă rusă și limbă slavă veche. Cursul de gramatică comparată a limbilor slave ar fi bine venit și la secția de limbă rusă. Apoi este nevoie, la secția de limbă romînă, de un curs special asupra influenței slave din limba romînă. Prin introducerea acestor cursuri în programele secțiilor de limba romînă și limba rusă ale facultăților de filologie, s-ar înlătura un gol în pregătirea viitorilor profesori și cercetători în domeniul limbii romîne și s-ar crea deci cadre bine pregătite pentru studierea temeinică a elementului slav în limba romînă.

BDD-A10223 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:24:48 UTC)